

Düýp mesele

Category: Kitapcy, Publisistika

написано kitapcy | 23 января, 2025

Düýp mesele DÜÝP MESELE

ABŞ-da gul eýeçiliği haýsy partiýa syndyrdy?

Gul eýeçiliği syndyran Respublikan partiýa...

Gul eýeçiligini goldaýan Demokrat partiýa...

Gul eýeçiligine bolan garaýşyň (1828-nji ýylда gurulan)

Demokrat partiýany ikä bölmegi bilen Respublikan partiýa 1854-nji ýylда döredildi.

Taryhy proses syýasy partiýalary nireden alyp nirä urýar: Atababalary gul edilen garaýagyz nesilleriň bugünkü gün iñ garşy çykýan partiýasy – Donald Trampy Prezidentlik kürsüsine oturdan Respublikan partiýa.

Düýn garaýagylaryň umydy bolan bu partiýa häzirki gün nädip ýigrenç bildirilýän partiýa öwrüldi?

1776-njy ýyl.

Iňlis kolonializminiň tepbedini okan ABŞ Garaşsyzlygyny yylan etdi.

Demirgazykdaky ştatlar senagatyň ösen we işçiler synpynyň agdyklyk edýän ýerleridi.

Günorta şatlarda bolsa ekerançylyk ösendi we oba hojalygyn gul zähmetinden peýdalanýan «feodallar ykdysadyýetine» eýedi.

Demirgazyk şol bir wagtyň özünde liberalizmiň, respublikaçylaryň wekilçiliginini edýärди. Şol sanda gul eýeçiliginin ýatyrylmagynyň tarapdarydy.

Iki jemgyýetçilik gurluşy we agalyk ediji synp ABŞ wekiller palatasy we senatorlaram biri-birileri bilen gapma-garşylykly ýagdaýa geldiler. Goh-galmagally çekişmeler döredi.

Mysal üçin... Demirgazykdaky senagat buržuaziýazy gümrük

paçlarynyň artdyrylmagyny talap etse, günortadaky gul eýeleri daşarky bazarlara eksport edýän pagtasynyň gümrük paçlarynyň artdyrylmagyna garşıy çykdy we ş.m. ...

Ýurt aslynda ikä bölünen haldady. Mejbury bileleşik 1861-nji ýyla çenli dowam etdi.

Gul eýeçilikli Günorta ştatlar ABŞ-dan bölünip aýrylýandygyny deklarasiýa arkaly resmi ýagdaýda jar etdi. Yzysüre gul eýeçiligini ýaýmak üçin Demirgazyga hüjüm etmäge başlady...

Çaknyşyk «házirkizaman taryhyň ilkinji iň uly urşuna» – ABŞ-nyň Graždanlyk urşuna (1861-1865) sebäp boldy. Ýurduň ilatynyn 2%-i uruşda wepat boldy. Netijede...

Günortanyň gul eýeçilikli “feodalizmi” yeñildi...

Demirgazygyň liberal kapitalizmi ýeňiş gazandy...

■ MARKS KAPITALIZMIŇ TARAPYNY ÇALDY

Şol döwür...

Londonda sürgünde gezip ýören Karl Marks «New York Tribune» gazetine Respublikan partiýany goldaýan makalalary ýazyp ugratdy. Ol şertsiz-sowalsyz Demirgazyk kapitalizmine arka durdy...

Ýeri, antikapitalizmiň düýbuni tutuwy atasy Marks garsysyna giden kapitalizminiň näme üçin näme üçin isledi? Soň-soňlar Lenin bu ýagdaýa «ýerindäki ýagdaýyň ýerinde gelnen netjesi» diýip baha berdi. Ýagny belli bir wagt we ýerdäki wakany belli bir çarçuwada degerlendirmäge çalyşyán rewolýusioner içki we daşarky konstrukturany göz öňüne tutman bilmez. Ýagny...

Rewolýusioner garşyma-garşıy gelende «feodal han-beglere» dälde, burzuaz liberal kapitalizmiň tarapyny turýar. (Ýerli kürt han-beglerine oda düzüp, kemalist galkynyşa duşmançılık beslän çepçileriň gulagyny shaňlatdyk öýdýän!)

Marksyň Demirgazygy goldamagy geň zat däldi. Senagat kapitalizminiň lokomotiwi Angliýa başlyklaýyn, gul zähmetiniň önümi bolan pagtadyr şeker ýaly zatlary ujypsyz çykday bilen öndürmäge ýikgyn edýän ýurtlar gul eýeçiliginiň dowam etmegini isleýärди. (Bugün pagtadyr şekeriň ýerine nebitdir gazy goýup, göz öňüne getirip görün siz!)

Arzan çig mala garaşly yzagalak halkara koalizasiýa Marksyň garşıy çykmagynda aýratyn many bardy. Marks bu sferalaýyn

yzagalak ýaranlyklaryň garşysyna «ulusçy» liberal buržuazlary, intelligensiýany we işçiler synpyny goýdy... (Imperializmi ýok saýyp Türkiýede partiýalar frontuny döretmeginiň hiç hili manysy ýok. Ýeke gezek öwsen pessaý syýasy şemalyň badyna ýykylar gider...)

■ ÖMRÜNI TAMAMLADY

Respublikan partiýanyň öwrülşigi ykdysady häsiyetlidi:
XIX asyryň “rewolýusioner” partiýasy...
XX asyryň “yzagalak-dindar” partiýasyna öwrüldi...
Demirgazygyň partiýasydy, günortanyň uly goldawyndan peýdalanýan partiýa öwrüldi!
Aslynda... Respublikan partiýanyň tutumy kapitalizmiň nireden nirä öwsendigini görkezýär.
Respublikan partiýa wagtyň geçmegi bilen kapitalizmden neokapitalizme sowruldy...
Ronald Reýgan bile başlap, Donald Tramp bilen dowam eden neoliberal-wagşy kapitalizme arka durup, dünýädki her dürli yzagalak globallaşma ýaranlygyň öňbaşçysy boldy.
Hawa, geň galar ýaly zat ýok... XX asyrdan başlap Respublikan partiýa düýpgöter başga hili syýasy ugra gönükdı. Gul eýeçiligini ýatyran partiýa garaýagylaryň ezilip-horlanmagynda uly rol oýnady. Munuň özeninde akýagyz işçi synpynyň arzan garaýagyz işçi güýjüne bolan duşmançylygy ýatyrdy. Kagyz ýüzünde gulçulykdan azat garaýagylar bu gezek ýoksullyk girdabynyň zarby bilen “ikinji sınp raýata” öwrüldi. Wagtyň geçmegi bilen “akýagyz işçi synpy-da” garyplykda garaýagylar bilen deňleşdi.

Bugün... ABŞ-daky garaýagyz topalaňlaryna hakykatdan daş ýüzley baha berilýär. Mesele düýn bolşy ýaly, şugunki günem ykdysady häsiyetlidir...

Düýp mesele şu:

Ähli sistemalar ölümlidir. Kapitalizm ömrüni bireýýam paýawlady, diňe ýerine näme gonjagy belli däl...

Jümle-jahana sistema-režim bozujuy günler garaşýar.

ABŞ-da bolup geçen topalaň bütindünýä syýasy sarsgynyň

buşlukçy ýaňlarydyr....

Soner YALÇYN.

«Sözcü» gazeti, 04.06.2020 ý.

Terjime eden: Guwanç MÄMILIÝEW,
Stambul uniwersitetiniň talyby. Publisistika